

УДК 811.161.1'243'25

**МЕТОДИЧНИЙ АСПЕКТ НАВЧАЛЬНОГО
ПЕРЕКЛАДУ НА ЗАНЯТТЯХ РЯІ
У БАГАТОНАЦІОНАЛЬНИХ ГРУПАХ
СТУДЕНТІВ-ФІЛОЛОГІВ**

Куплевацька Л.О., канд. філол. наук, Петренко І.П. (Харків)

У статті розглядається можливість і доцільність застосування перекладних технологій навчання російської мови як іноземної в багатонаціональних групах студентів-філологів як засіб формування лінгвістичної й перекладацької компетенції.

Ключові слова: навчальний переклад, перекладні технології, навчальний зворотний переклад, лінгвістична й перекладацька компетенція.

Куплевацкая Л.А., Петренко И.П. Методический аспект учебного перевода на занятиях по РКИ в многонациональных группах студентов-филологов. В статье рассматривается возможность и целесообразность использования переводных технологий обучения русскому языку как иностранному в многонациональных группах студентов-филологов как средство формирования лингвистической и переводческой компетенции.

Ключевые слова: учебный перевод, переводные технологии, обратный учебный перевод, лингвистическая и переводческая компетенция.

Kuplevatskaya L.A., Petrenko I.P. Methodological Aspect of the Training Translation at the Lessons of Russian as a Foreign Language in the Multinational Philological Groups. Possibilities and advisability of the translating technologies use in the process of training Russian as a foreign language in the multinational philological groups as a means of forming linguistic and translating competence have been considered in the article.

Key words: training translation, reverse translation, translating technologies, linguistic and translating competence.

Серед сучасних технологій навчання російської мови як іноземної, які потребують подальшого вивчення та розробки, чільне місце належить перекладним технологіям, що за ствердженням А.М. Щукіна "... предусматривают овладение языком через перевод, знакомство с системой языка" [14: 150]. Вчений підкреслює, що перекладні технології використовуються на заняттях з перекладацько-

граматичного методу і мають досліджуватись у сучасній методиці навчання як мові, так і перекладу. Таке визначення місця перекладу на заняттях з РМІ, що висловлене у матеріалах XI конгресу МАВРМІ, констатує *актуальність* теми даного дослідження.

Завдання, що окреслює А.М. Щукін, не нові у теорії та практиці навчання РМІ. Про продуктивність використання “переводных приемов усвоения” писали ще в своїх ранніх роботах В.Г. Костомаров та О.Д. Митрофанова [6: 72].

Друге, що зумовлює *актуальність* теми статті, це необхідність створення “принципово нових підручників”, у яких відображалася б “координація двох навчальних циклів: практики іноземної мови (у нашому випадку – це російська мова – Л.К., І.П.) та практики перекладу”. На вказане ствердження не раз звертали увагу такі провідні українські фахівці з підготовки перекладачів, як Л.М. Черноватий [12: 195] та ін.

Трансформація міжнародних відносин у сучасному суспільстві, де панує глобалізація економічного простору, збільшує кількість мов-контактерів, що стимулює розвиток практики та теорії перекладу, робить їх “междисциплинарными отраслями науки” [11: 50; 3: 65].

З одного боку, поширення вивчення теорії та практики перекладу як междисциплинарної науки, з іншого – традиційне використання перекладу, що “довів свою ефективність як засіб засвоєння та відпрацювання граматичного й лексичного матеріалу” [5: 274] обумовили *постановку завдання* статті: розглянути можливість і доцільність застосування перекладних технологій на заняттях з РМІ у групах філологів, де з російською мовою як мовою перекладу контактують не одна, а можливо декілька вихідних (рідних) мов для студентів. Саме такі міжмовні контакти відбуваються у сучасному навчальному процесі на кафедрі мовної підготовки іноземних громадян Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, де у групах майбутніх викладачів мов та перекладачів, навчаються студенти з двох-трьох країн світу.

На жаль, останнім часом серед підручників і посібників з РМІ знайти методичне забезпечення використання перекладних технологій як засобів навчання важко. Непопулярність таких технологій зумовлена, перш за все, багатонаціональним складом груп і відсутністю перекладних технологій, зорієнтованих на такі групи.

Нагадаємо, що найбільш цінований викладачами-практиками навчальний комплекс С. Хавроніної “Говорим по-русски” та “Русский язык в упражнениях” [№10] у завершальній частині кожної лексичної теми пропонує невеличкі завдання з перекладу, а саме: переклад речень, діалогів та сюжетних мікротекстів на РМІ. Переклад на такому рівні використовується для закріплення та контролю знань з лексики та граматики РМІ. Про використання в підручниках С. Хавроніної перекладних технологій ще говорити зарано, бо відсутні цілісність й системність завдань на переклад, але можна стверджувати про наявність певного місця перекладу у традиційній системі завдань з навчання РМІ. Хоча комплекси С. Хавроніної двомовні та розраховані на англomовних, франкомовних та студентів з рідною німецькою мовою, для дослідження вказаної теми такий практичний досвід має важливе значення.

Практика навчання РМІ майбутніх викладачів мов та перекладачів у багатонаціональних групах дозволяє говорити про можливість використання перекладних технологій на базі розвитку й моделювання традицій С. Хавроніної та їхню адаптацію до сучасних вимог й умов навчального процесу у ВНЗ. У цьому полягає *мета* даної статті та її *наукова новизна*, оскільки кількість досліджень, що визначають методичні прийоми використання перекладних технологій у багатонаціональній групі, досить обмежена.

Коротко розглянемо поняття, вживані у даному дослідженні. Одним із ключових є термін **переклад**. Слідуючи класичному тлумаченню Л.С. Бархударова, визначимо переклад як “преобразование речевого произведения на исходном языке в речевое произведение на языке перевода при сохранении плана содержания и оформлении плана выражения в соответствии с нормами языка перевода” [1: 27].

Використовуючи у статті термін **навчальний переклад** (НП), будемо мати на увазі, що його специфічні риси такі ж самі, що й у двомовній аудиторії [7: 159]. Зазначимо, НП від класичного перекладу відрізняється метою застосування, а саме: НП – це *засіб* вивчення РМІ, а не *мета* навчання.

Як свідчить О.Г. Квасова, поширення застосування у практиці навчання мов комунікативного методу “майже повністю витіснило академічний переклад” не тільки в Україні, а й у “більшості

європейських країн”, що вимагає підтримки “академічного, тобто навчального перекладу” як досить ефективного засобу для застосування у процесі навчання іноземних мов [5: 273].

Підтримуючи необхідність на окремих етапах навчання іноземних мов НП (автор називає його “академічним” або “педагогічним”), О.Г. Квасова говорить про ефективність цього засобу роботи зі студентами й стверджує: “Маючи обмежені цілі, не будучи орієнтованим на текстотворення, такий переклад має право на життя” [5: 274].

Різні види НП, методично організовані як цілісна система, становлять **навчальні перекладні технології** (НПТ), тобто *комплексне методичне застосування різноманітних видів перекладу для оволодіння мовою з навчальною або умовно комунікативною метою*. Використання НПТ має на меті:

- підвищення ефективності навчання мови перекладу, а не навчання власне перекладу у його класичному розумінні як міжкультурної комунікації;
- формування навичок та вмінь із співставлення між мовами-контактерами у лексиці, граматиці та стилістиці, використовуючи формально-граматичні та умовно комунікативні завдання та лінгвістичної компетенції;
- закладання первинних основ перекладацької компетенції, оскільки НПТ передбачають оволодіння найпростішими видами перекладу.

Таке поєднання навчальних завдань з формування *лінгвістичної та перекладацької* компетенцій, безумовно, сприятиме більш ефективному становленню багатоскладової *професійної* компетенції студентів-філологів.

Основний перекладний засіб НПТ, що може бути застосований у багатонаціональній аудиторії, це – **навчальний зворотній переклад** (НЗП), під яким розуміємо міжмовну трансформацію мовленнєвого твору вихідної мови (ВМ) (російської) на мову перекладу (ПМ) (рідну) з подальшим, інколи відкладеним, поновленням твору з вихідної мови (російської) на основі перекладу з рідної мови. НЗП передбачає заданість лексико-граматичних моделей як в окремих словоформах та словосполученнях, так і в реченнях та навчальних текстах, що стають об’єктом формування навичок, вмінь вживання і переносу

мовних засобів між мовами-контактерами. Навчальні тексти при НЗП мають бути методично змодельованими й мати у своєму складі як мовні засоби, тільки що вивчені (закріплення), так і ті, які вивчалися напередодні (контроль).

У багатонаціональних групах, де міжмовна трансформація РМІ відбувається декількома мовами, можливе застосування лише НЗП з російською вихідною мовою, а мов перекладу – декілька, як правило, дві-три на групу, зрідка – чотири. Найскладнішим у НЗП є поновлення мовленнєвого твору з ВМ на основі мовленнєвого твору з ПМ.

Якщо у НЗП зберігається інформація мовленнєвого твору з ВМ на 70-80%, а вживання лексико-граматичних засобів не руйнує розуміння його змісту, НЗП можна вважати здійсненим. Вживання у такому перекладі лексико-граматичної синонімії не є помилкою, а сприяє розширенню мовного запасу, дозволяє студентам усвідомити варіативність перекладу на практиці.

На факультеті іноземних мов ХНУ імені В.Н. Каразіна накопичено досвід роботи з НЗП у двомовних китайсько-перських групах, тримовних китайсько-персько-турецьких, китайсько-в’єтнамсько-фарсі та китайсько-арабсько-турецьких. Практика застосування НЗП з метою формування, перш за все, лінгвістичної компетенції за допомогою перекладних технологій спиралася на досвід використання таких технологій Московським державним університетом імені М.В. Ломоносова (у двомовних групах), що детально представлений у статті доц. В.М. Нечаєвої та у створеній нею програмі [8; 9].

Серед методичних здобутків НЗП, що відібрані часом (практика майже десяти років), можна назвати *принципи відбору й організації* навчального матеріалу, а саме його *потужність* та *послідовність* [12: 193]. Під *потужністю* розуміємо використання матеріалів, що не мають у собі інформативної новизни та лексико-граматичних констукцій, що не вивчалися на основних практичних заняттях з РМІ. Під *послідовністю* організації навчального матеріалу НЗП розуміємо традиційну для навчання РМІ модель від простого – до складного, тобто від слова/словоформи – до словосполучення – простого речення – складного речення – навчального, методично змодельованого тексту. При відборі видів перекладу для НЗП доцільно вживати таку послідовність: письмово (російська) – письмово (рідна) – письмовий

(російська); усно (російська) – письмово (рідна) – письмовий (російська); усно (російська) – письмово (рідна) – усний (російська).

По відношенню до вибору видів методичної роботи з навчальними текстами можна назвати *вибірковий* НЗП із різними лексико-граматичними завданнями, наприклад: знайдіть та перекладіть на рідну мову топоніми, антропоніми, числівники, назви підприємств, навчальних закладів, аббревіатури, окремі члени речення тощо; знайдіть та перекладіть задану інформацію. Такі ж самі завдання можуть виконуватись й у *вибірковому* диктанті. Ефективними засобами використання НЗП є і *переклад-переказ* та *реферативний переказ*.

Практичний досвід використання НЗП, як засобу формування лінгвістичної та перекладацької компетенції, свідчить про доцільність його вжитку на середньому етапі вивчення мови (II-III курси при п'ятирічному навчанні), за умови сформованості первісної лінгвістичної компетенції, котра спирається на уяву студентів про види перекладу після проходження курсу “Вступ до перекладознавства”. НЗП, як форму контролю рівня сформованості лінгвістичної компетенції, можна застосовувати й на середньому та завершальному етапі навчання РМІ. Проте можливі й інші варіанти застосування перекладних технологій у навчальному процесі. Слушним вбачається зауваження Шатилова С.Ф.: “Продолжительность “переводной” стадии в усвоении иностранного языка во многом зависит от методов обучения, характера и целей использования родного языка в процессе обучения” [13: 61]. Найважче, як свідчить практика, навчити студентів розуміти, що “переводить – это не значит приводит к каждому слову оригинала соответствующий эквивалент на другом языке, взятый из словаря. Необходимо прежде всего понять и вникнуть в смысл всей переводимой фразы, а затем воссоздать этот смысл на языке перевода (в нашем случае – на русском языке) – Л.К., І.П.) в соответствии с нормами этого языка” [4: 74].

Різновиди НЗП, системно організовані й послідовно спрямовані на опанування лінгвістичних норм російської мови як мови перекладу, становлять сучасні НПТ навчання РМІ у багатонаціональній аудиторії. Доцільність їх використання на заняттях з РМІ зумовлена багатьма позитивними моментами:

– формуванням у студентів-філологів механізмів самоконтролю й самокорекції як в усному, так і в письмовому мовленні;

– поступовим формуванням здатності студентів прогнозувати можливі помилки й застосовувати запобіжні заходи щодо проявів лексичної й граматичної інтерференції;

– формуванням зацікавленості й поваги до мов і культур, що співіснують у багатонаціональних групах як мови-контактери з РМІ;

– формуванням лінгвістичної компетенції, у тому числі й білінгвальної [5: 274];

– усвідомленим формуванням професійної компетенції студентів-філологів.

Таким чином, НПТ разом із застосуванням інших технологій навчання РМІ дозволять забезпечити сучасну ефективну підготовку фахівців високого рівня, яких потребує світова спільнота.

Дана стаття не вичерпує вивчення функціонування НПТ як засобів навчання РМІ. Практика застосування таких технологій нараховує більше питань, ніж відповідей. Подальші наукові розвідки цього складного процесу можуть стати продовженням цікавого й корисного дослідження.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бархударов Л.С. Язык и перевод / Л.С. Бархударов – М.: Наука, 1975. – 175с.
2. Васева И. Место перевода в учебнике русского языка для студентов-русистов / И. Васева // Теория и практика создания учебников и учебных пособий по русскому языку и литературе: (Науч. доклады и сообщения болгар. делегации на II Междунар. конгрессе МАПРЯЛ) – София: Наука и искусство, 1973. – С. 87-95.
3. Власенко С.В. Современное переводоведение: необозримые горизонты и актуальные проблемы развития: (Очерк 85-летию со дня рождения А.Д. Швейцера) / С.В. Власенко // Вопр. филологии. – 2008. – №3. – С. 65-75.
4. Кашкуревич Л.Г. О переводческих умениях / Л.Г. Кашкуревич, Н.В. Коростелёва // Рус. яз. за рубежом. – 1986. – №2. – С. 71-75.
5. Квасова О.Г. Проблемы навчання перекладу з рідної мови на іноземну / О.Г. Квасова // Вісник ХНУ. – 2008. – № 848. – С. 273-276.
6. Костомаров В.Г. Методика как наука: Статья 2. Методическая проблематика двуязычия / В.Г. Костомаров, О.Д. Митрофанова // Рус. яз. за рубежом. – 1979. – № 6. – С. 67-73.
7. Людсканов А. К вопросу о научной основе “переводческих” упражнений в учебнике по изучению русского языка иностранцами / А. Людсканов //

- Теория и практика создания учебников и учебных пособий по русскому языку и литературе: (Науч. доклады и сообщения болгар. делегации на II Междунар. конгрессе МАПРЯЛ) – София: Наука и искусство, 1973. – С. 153-160.
8. Нечаева В.М. Методический аспект обучения переводу как второй специальности / В.М. Нечаева // Рус. яз. за рубежом. – №6. – С. 75-80.
  9. Нечаева В.М. Программа по курсу перевода для студентов-иностранцев (нефилологов), изучающих русский язык (обучение второй специальности – подготовка переводчиков) / В.М. Нечаева – М., 1981.
  10. Хавронова С. Говорите по-русски: Для лиц, говорящих на английском языке / С. Хавронова – М.: Прогресс, 1968. – 268 с.
  11. Цвиллинг М.Я. Исчерпала ли теория перевода свои возможности / М.Я. Цвиллинг // Вопр. филологии. – 2002. – № 1. – С. 48-50.
  12. Черноватий Л.М. Проблематика досліджень у галузі методики навчання перекладу як спеціальності / Л.М. Черноватий // Вісник ХНУ. – 2004. – № 635. – С. 192-195.
  13. Шатилов С.Ф. Некоторые вопросы сопоставления иностранного и родного языков в методических целях / С.Ф. Шатилов // Рус. яз. за рубежом. – 1985. – № 5. – С. 61-64.
  14. Шукин А.Н. Методические новации в преподавании русского языка как иностранного между X и XI конгрессами МАПРЯЛ / А.Н. Шукин // Мир русского слова и русское слово в мире. XI конгресс МАПРЯЛ. – Том 6(1) – София: Heron Press, 2007. – С. 497-503.

© Л.О. Куплевацька, І.П. Петренко, 2010